

3. Габелко М.В. Влияние институциональных факторов на склонность населения к предпринимательской деятельности / М.В. Габелко // Инновационное развитие экономики России: институциональная среда: IV Международная научная конференция, 20-22 апреля 2011 г. / МГУ имени М.В. Ломоносова, Экономический факультет. – Москва: МАКС Пресс, 2011.

4. Национальный отчет "Глобальный мониторинг предпринимательства. Россия 2011". Под ред. А. Ю. Чепуренко – СПб. 2012. – 62 с.

5. Образцова О.И. Микроданные выборочных обследований населения в контексте развития бизнес – демографии в России / О.И. Образцова, Е.В. Поповская // Вопросы статистики. – 2012. – №12. – С. 8-16.

6. Постановление Совета Европейского экономического сообщества по статистическим единицам наблюдения и анализа системы производства. – Постановление Совета ЕС № 696 / 93 от 15 марта 1993. – Евростат, 1993.

7. Современные классики теории предпринимательства. // Пер. с англ. под науч. ред. А.Ю. Чепуренко; предисл. и послесл. А.Ю. Чепуренко; Нац. исслед. ун-т "Высшая школа экономики", Науч.-учеб. лаб. исследований предпринимательства. – М.: НИУ ВШЭ, 2013. – 526 с.

8. Business Registers Recommendations Manual – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010. – 345 p.

9. Eurostat-OECD Manual on Business Demography Statistics. available at: <http://www.oecd.org/std/39974460.pdf>.

10. Chepurenko A. Ранняя предпринимательская активность: объясняющая модель для межстрановых сопоставлений / M.V. Gabelko, O. Obratsova, A. Chepurenko // Working papers by NRU HSE. Series WP1 "Институциональные проблемы российской экономики". – М.: Издательский дом ВШЭ, 2011. – No. 04. -52 с.

11. The Entrepreneurship Indicators Programme (EIP): background information. – <http://www.oecd.org/fr/industrie/statistique/entrepreneuriat/etudes/entreprises/theentrepreneurshipindicatorsprogrammeeipbackgroundinformation.htm>

12. Global Entrepreneurship Monitor: Data Collection Design and Implementation 1998-2003 / P. Reynolds, N. Bosma and E. Autio, et al. // available at: http://business2.fiu.edu/1660397/www/GEM_PSED_Operational_Descriptions/GEM_Methods_PUBLISHED_23May05.pdf

13. Vale S. The International Comparability of Business Start-Up Rates / S. Vale // OECD Statistics Directorate Working Paper, STD/DOC (2006)4, available at: [http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=std/doc\(2006\)4](http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=std/doc(2006)4).

Надійшла до редакції 21.03.14

О. Образцова, канд. экон. наук, проф.

Российский государственный социальный университет, Россия

ЗАКОНОМІРНОСТІ ПРОСТОРОВОГО РОЗПОДІЛУ РАННЬОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ В РФ: ДОСВІД АНАЛІЗУ ТА ОЦІНКИ

У статті проаналізовано джерела інформації про демографічні події, пов'язані з підприємництвом, в офіційній бізнес – демографії та у альтернативних статистичних проектах – Глобальному моніторингу підприємництва та Георейтингу. Розглянуто їх методологічну відповідність стандартам ОЕСР і Серостату в частині визначення народжень і смертей в секторі підприємств. Показані теоретичні передумови та можливості використання мікроданих альтернативних вибіркового обстежень для вивчення активності ранніх підприємців методами просторової статистики.

Ключові слова: рання підприємницька активність, народжуваність підприємств, просторова статистика, статистика бізнес – демографії, міжрегіональні зіставлення, багатозмінна регресія.

O. Obratsova, PhD in Economics, Professor
Russian State Social University, Russia

PATTERNS FOR SPATIAL DISTRIBUTION OF EARLY-STAGE ENTREPRENEURIAL ACTIVITY IN RUSSIA: ESSAY ON THE CAUSES AND RESULTS

Official and alternative business demography statistics are introduced. A list of standard definitions for enterprise's vital cycle is examined. Advantages of the GEM and GeoRating micro data application for the empirical research and testing hypothesis on nascent entrepreneurs' and new businesses' activity in Russia are achieved using methods of spatial statistics.

Key words: early-stage entrepreneurial activity, enterprises' birthrate, spatial statistics, business demography statistics, cross-regional comparisons, multivariable regression.

УДК 311.312
JEL E 60

С. Огребя, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВПРОВАДЖЕННЯ ОЦІНОК ТІНЬОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ В СИСТЕМУ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

В статті досліджено історичний аспект впровадження оцінок тіньового сектору економіки в систему національного рахівництва. Здійснено періодизацію цього процесу та виявлено характерні особливості кожного з його етапів, а також окреслено пріоритетні напрями подальшого розвитку даного процесу.

Ключові слова: тіньовий сектор економіки, система національних рахунків, економіка, що безпосередньо не спостерігається, статистичне оцінювання.

Постановка проблеми. Система національних рахунків є концептуальною основою для статистичного узагальнення, оцінювання та аналізу показників соціально-економічного розвитку держави. У рамках цієї системи знаходять своє відображення процеси виробництва, розподілу та перерозподілу ресурсів та доходів, нагромадження капіталу, фінансові та зовнішньоекономічні операції, які відбуваються у економіці країни цілому та в окремих її інституційних секторах. Тому основним завданням побудови СНР є забезпечення якомога повнішого охоплення статистичним спостереженням соціально-економічних явищ та процесів. Однією з серйозніших перешкод успішного виконання цього завдання є прояв в економіці країни такого явища як тіньовий сектор економіки, значні масштаби якого мають суттєвий вплив на обсяги, структуру та узгодженість національних рахунків. Таким чином, статистичне оцінювання обсягів тіньового сектору економіки та їх впрова-

дження в СНР є актуальною проблемою розвитку національного рахівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам відображення обсягів тіньової економіки у системі національного рахівництва присвячені праці низки українських та зарубіжних вчених, зокрема: І. Єлісеєвої, Ю. Іванова, В. Карасєва, Н. Кремлева, І. Максакової, Р. Моторина, Ю. Прилипка, В. Сквознікова, О. Турчинова, Е. Капралової, Е. Федорової, Т. Хоменка та інших.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Віддаючи належне напрацюванням вчених з вивчення історичних аспектів процесу впровадження оцінок тіньового сектору економіки в систему національних рахунків, слід зауважити, що дослідження в основному стосуються лише окремих історичних віх даного процесу, що зумовлює необхідність у комплексному та всебічному висвітленні всіх його етапів як складових єдиного процесу.

Метою статті є дослідження історичного аспекту процесу впровадження оцінок тіньового сектору економіки в систему національного рахівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема відображення обсягів тіньового сектору економіки у системі національних рахунків привернула увагу вчених та практиків у 1990-х рр. ХХ ст., але передумови

вирішення цієї проблеми набули свого розвитку значно раніше. Отже, у процесі розв'язання проблеми впровадження оцінок тіньового сектору у СНР можна умовно виділити чотири основні етапи (рис. 1):

1) 1968 – 1993 рр. – опосередковане включення обсягів тіньового сектору економіки в оцінки макроекономічних показників;

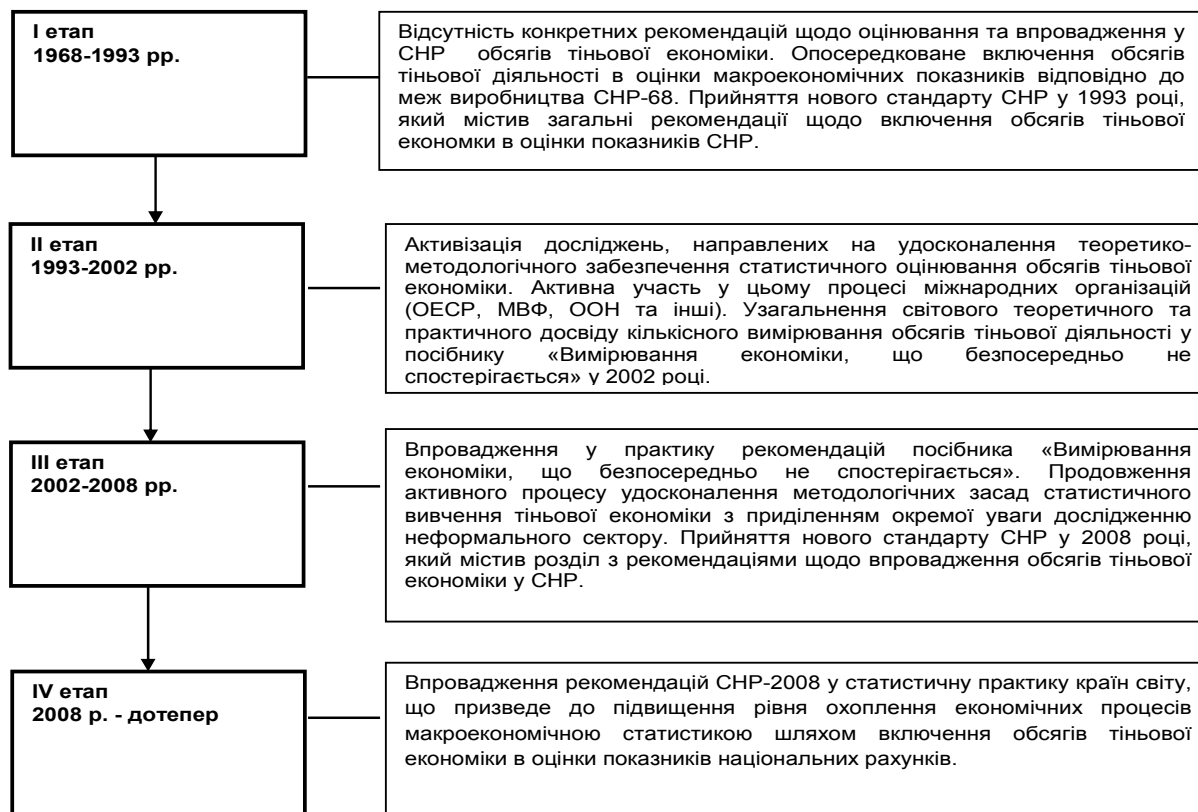


Рис. 1. Етапи впровадження обсягів тіньової економіки в СНР у світі

*Джерело: складено автором за результатами дослідження.

2) 1993–2002 рр. – активна розробка теоретико-методологічного забезпечення охоплення тіньового сектору економіки системою національних рахунків;

3) 2002 – 2008 рр. – етап впровадження у практику розробок, що стосуються включення оцінок тіньового сектору економіки у СНР;

4) 2008 р. – дотепер – удосконалення наявного теоретичного та методологічного апарату оцінювання обсягів тіньового сектору у рамках СНР.

Кожен з цих етапів має певні особливості. Перший етап процесу впровадження обсягів тіньового сектору у систему національного рахівництва, на нашу думку, починається з прийняттям Статистичною комісією ООН стандарту СНР у 1968 році, який пізніше став відомим серед спеціалістів як "Голуба книга". І хоча перші рекомендації щодо складання СНР були опубліковані у 1953 році, вони охоплювали дуже обмежену кількість рахунків та концентрувались лише на таких макроекономічних показниках, як валовий внутрішній продукт, національний дохід, національні інвестиції та інші. Також у цьому стандарті не передбачалось складання рахунків для інституційних секторів економіки [5, с. 81]. Тому, на нашу думку, вибір 1968 року у якості точки відліку для процесу впровадження оцінок тіньового сектору економіки у СНР є достатньо обґрунтованим. Не дивлячись на те, що стандарт 1968 року містив рекомендації щодо побудови не тільки традиційних національ-

них рахунків, але й нових інтегрованих блоків макроекономічної статистики, концептуальні основи визначення та оцінювання обсягів тіньового сектору економіки не знайшли свого відображення у цій версії СНР. Це пояснюється тим, що масштаби тіньової економічної діяльності у країнах, які відігравали провідну роль у складанні міжнародних статистичних стандартів, не мали суттєвого впливу на вимірювання економічний розвитку до 1970-х рр. Тому спеціалістами з питань національного рахівництва не був сформований єдиний концептуальний підхід щодо визначення та методології оцінювання обсягів тіньового сектору економіки у рамках СНР, оскільки у даний період пріоритетною проблемою була інтеграція таких блоків макроекономічної статистики, як національне багатство, міжгалузевий баланс та інші. Внаслідок цього не відбулося накопичення практичного досвіду статистичного оцінювання обсягів тіньового сектору економіки, який би можна було узагальнити у міжнародні рекомендації [7, с. 322].

Але, виходячи з методології СНР 1968 року можна зробити висновок, що у певних випадках обсяги тіньової економічної діяльності опосередковано включались у оцінки макроекономічних показників у результаті провадження розрахунків різними методами з подальшого балансуванням результатів. Так, наприклад, легальні доходи могли бути витрачені на придбання товарів та послуг, які створювались у тіньовому секторі економіки.

За допомогою спеціальних обстежень обсяги таких витрати охоплювались офіційною статистикою та включались у оцінки ВВП методом кінцевого використання. Подальше балансування оцінок ВВП, отриманих за допомогою різних методів, дозволяло врахувати обсяги тіньового сектору економіки [7, с. 323].

У 1970-80-х рр. через збільшення податкового навантаження та підвищення рівня зарегульованості економік країн світу тіньовий сектор економіки став серйозною загрозою економічній безпеці багатьох держав, що спонукало статистиків до активних досліджень, направлених на розробку методології відображення обсягів цього явища у національних рахунках. В результаті цих досліджень у новий стандарт СНР 1993 року був внесений окремих параграф, у якому стверджувалось, що всі види тіньової економічної діяльності повинні бути враховані у національних рахунках, оскільки межа між тіньовою та юридично дозволеною економічною діяльністю є достатньо динамічною, і для комплексного аналізу стану та розвитку економіки необхідна інформація про виробництво та розподіл усіх ресурсів, товарів та послуг незалежно від юридичного статусу [7, с. 323]. І хоча у стандарті СНР 1993 року були відсутні конкретні пропозиції щодо використання методологічного апарату для оцінювання обсягів тіньового сектору економіки та впровадження оцінок цього явища у національні рахунки, рекомендації щодо включення обсягів тіньової економічної діяльності у оцінки макроекономічних показників стали потужним поштовхом для подальших досліджень з цієї тематики.

Наступний етап впровадження обсягів тіньової сектору економіки в СНР характеризується активним проведенням різноманітних заходів та досліджень, направлених на створення ефективного теоретико-методологічного забезпечення статистичного оцінювання обсягів тіньового сектору економіки у рамках національного рахівництва. Слід зазначити, що на початку цього етапу починається формування концепції "економіки, що безпосередньо не спостерігається", яка у подальшому стане загальноприйнятною для досліджень за цим напрямом.

Отже, після оприлюднення стандарту СНР-93 почався процес активного розвитку методології статистичного оцінювання обсягів тіньового сектору економіки, одним із перших кроків якого стала публікація Європейською економічною комісією Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК ООН) "Посібника зі статистики тіньової економіки" та проведення обстеження національної практики кількісного оцінювання обсягів тіньової економічної діяльності, результати якого були оприлюднені в "Огляді національної практики у галузі оцінки прихованої та неформальної економічної діяльності для національних рахунків" у 1993 році. Значний внесок у цей процес також зробили спеціалісти Міжнародної організації праці (МОП), які у 1993 році склали Резолюцію "Статистика зайнятості у неформальному секторі", яка була прийнята у цьому ж році на 15-й Міжнародній конференції зі статистики праці [4, с. 557]. Ця Резолюція заклала основи для формування концепції неформального сектору економіки як структурного елемента тіньової економічної діяльності та стала базою для подальших досліджень, направлених на створення методологічного забезпечення статистичного оцінювання цього виду діяльності у рамках СНР.

Наступним важливим кроком другого етапу впровадження обсягів тіньового сектору економіки у оцінки макроекономічних показників стало створення у 1997 році Статистичною комісією ООН групи експертів зі статистики неформального сектору, яка набула відомості як Делійська група. Основним завданням цієї гру-

пи було визначення критеріїв порівнянності інформації про неформальний сектор економіки на міжнародному рівні, в ході виконання якого на III засіданні Делійської групи у 1999 році була запропонована сукупність характеристик, за якими стало можливим визначити неформальну економіку у різних країнах світу. Суттєвий внесок у процес удосконалення статистичного оцінювання неформального сектору зробили експерти ООН, які опублікували у 1997 році Посібник "Рахунки сектору домашніх господарств: досвід у сфері концепції та розробок", який містив матеріали, які стосувались питань трактування та оцінювання обсягів неформальної економіки. Також необхідно відмітити значну роль у забезпеченні відображення обсягів тіньового сектору економіки у СНР Робочої групи Євростату з оцінки точності вихідних даних у країнах-членах Євросоюзу, яка з середини 1990-х рр. здійснювала спеціальні дослідження та проводила пілотні тести за цією проблематикою, які призвели до підвищення рівня охоплення соціально-економічних процесів макроекономічною статистикою [4, с. 557].

Активний процес удосконалення теоретико-методологічного забезпечення впровадження обсягів тіньового сектору економіки в оцінки макроекономічних показників та набуття певного практичного досвіду статистичного оцінювання масштабів тіньової діяльності країнами світу у 1990-х рр. призвели до підготовки спеціалістами Організації економічного розвитку та співробітництва, Європейського комітету статистики, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної організації праці та Статистичного комітету СНГ посібника "Вимірювання економіки, що безпосередньо не спостерігається" у 2002 році. Основним завданням цього посібника була гармонізація теоретичних та методичних засад забезпечення повного охоплення статистикою соціально-економічних процесів у різних країнах світу. З метою виконання цього завдання у цьому документі були запропоновані рекомендації щодо трактування поняття "економіка, що безпосередньо не спостерігається", визначення та характеристики основних структурних компонентів цього явища, можливих методів оцінювання його обсягів та впровадження цих обсягів у оцінки макроекономічних показників. Оскільки у цьому посібнику було узагальнено теоретичний та практичний досвід статистичного оцінювання обсягів таких явищ, як тіньова економіка та економіка, що безпосередньо не спостерігається, то, на нашу думку, підготовка та публікація цього документу ознаменувала закінчення другого етапу процесу впровадження обсягів тіньової економіки у СНР.

Третій етап розвитку статистичного оцінювання обсягів тіньового сектору економіки у рамках СНР характеризується активним впровадженням міжнародних рекомендацій з цього питання у практику країн світу. Як показали результати двох обстежень Європейської економічної комісії ООН, оприлюднених у 2002 та 2008 рр., спостерігається чітка тенденція до збільшення кількості країн, які використовують пропозиції експертів щодо включення обсягів тіньової економіки у оцінки макроекономічних показників на практиці, що свідчить про удосконалення методологічного забезпечення оцінювання цього явища у світі. Одночасно з впровадженням міжнародних рекомендацій у практику країн також відбувався процес подальшого розвитку теоретичного та методологічного апарату статистичного дослідження тіньового сектору економіки з приділенням особливої уваги проблемам оцінювання неформального сектору. Значний внесок у розробку концепції неформального сектору та неформальної зайнятості зробила Міжнародна організація праці, спеціалісти якої опублікували серію рекомендацій та провели ряд досліджень, напра-

влених на усунення суперечностей у визначенні характерних ознак та методів оцінювання неформальної діяльності. Серед цих рекомендацій слід зазначити "Збірник МОП з офіційної статистики зайнятості у неформальному секторі", "Жінки та чоловіки у неформальній економіці: статистична картина", опубліковані у 2002 році, "Рекомендації щодо статистичного визначення неформальної зайнятості", оприлюднені у 2003 році, "Вимірювання неформальної економіки: від зайнятості у неформальному секторі до неформальної зайнятості" 2004 року та "Вимірювання неформальної зайнятості: міжнародні стандарти" 2005 року. Також у період 2002-2008 рр. Статистичним відділом ООН, Міжнародною організацією праці, регіональними комісіями та іншими організаціями проводився ряд семінарів та конференцій з питань кількісного оцінювання обсягів тіньової економіки у рамках СНР. Найбільш значущими з них були семінар з оцінки та підвищенню якості статистики у сфері вимірювання економіки, яка безпосередньо не спостерігається, який був організований ОЕСР та Економічною комісією ООН для країн Азії та Тихого океану у 2004 році, та семінар з питань обстежень домашніх господарств та вимірювання робочої сили в контексті неформальної економіки, який був проведений країнами Південноафриканського співтовариства у 2008 році [4, с. 557].

Усі ці заходи суттєво вплинули на процес перегляду стандарту СНР 1993 року, що призвело до включення в новий стандарт СНР 2008 року розділу, в якому приведені рекомендації щодо забезпечення повного охоплення економічної діяльності у СНР за рахунок впровадження обсягів тіньового сектору економіки в оцінки макроекономічних показників. Цей розділ містить концептуальні основи статистичного дослідження тіньової економічної діяльності та економіки, яка безпосередньо не спостерігається, детальні характеристики такого структурного елемента тіньової економічної діяльності як неформальна економіка та розгорнуті рекомендації щодо включення в оцінки показників СНР такого компонента тіньового сектору як незаконна діяльність [6, с. 24]. Таким чином, третій етап процесу впровадження обсягів тіньового сектору економіки в систему національних рахунків завершується закріпленням базових теоретико-методологічних засад кількісного оцінювання обсягів тіньового сектору у головному міжнародному статистичному стандарті – СНР-2008.

Особливістю четвертого етапу досліджуваного процесу є поступове впровадження статистичними службами різних країн світу рекомендацій СНР-2008, що у

подальшому дозволить покращити міжнародну порівнянність оцінок як тіньової економічної діяльності, так і основних макроекономічних показників, а також підвищить аналітичну цінність даних національних рахунків для проведення ефективною економічної політики.

Висновки. Таким чином, не дивлячись на значний прогрес в процесі впровадження обсягів тіньового сектору економіки у СНР, багато проблем залишаються невирішеними. Сутність цих проблем полягає не тільки у площині використання певних методів оцінювання обсягів тіньової діяльності, але й у виборі критеріїв відношення економічної діяльності до тіньового сектору та їх гармонізацією з методологічною та законодавчою базою різних країн світу, доцільності включення незаконної діяльності в оцінки макропоказників та у формі відображення цих обсягів в системі національного рахунку. Тому, на нашу думку, процес розвитку теоретико-методологічного забезпечення статистичного оцінювання тіньового сектору економіки у рамках СНР є незавершеним та потребує проведення додаткових досліджень з метою подальшого удосконалення його концептуальних основ.

Список використаних джерел

1. Inventory of National practices in Estimating Hidden and Informal Economic Activities for National Accounts [Електронний ресурс] // United Nations. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/NOE1993.pdf>.
2. Measuring the Non-Observed Economy: a Handbook [Електронний ресурс] // OECD. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://oecd.org/std/na/1963116.pdf>.
3. Non-Observed Economy in National Accounts. Survey of Country Practices [Електронний ресурс] // United Nations. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://unece.org/fileadmin/DAM/stats/publications/NOE2008.pdf>.
4. System of National Accounts, 2008. [Електронний ресурс] // United Nations. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/sna2008.pdf>.
5. Иванов Ю.Н. История возникновения и развития Системы национальных счетов / Ю.Н. Иванов // Вопросы статистики. – 2012. – №8. – С. 79 – 83.
6. Иванов Ю.Н. Обзор основных положений пересмотренной Системы национальных счетов 1993 года (СНС 2008 года) и перспективы их поэтапного применения в статистике стран СНГ / Ю.Н. Иванов, Т.А. Хоменко // Вопросы статистики. – 2009. – №3. – С. 19 – 31.
7. Иванов Ю.Н. Основы национального счетоводства / Ю.Н. Иванов, С.Е. Казаринова, Л.А. Карасева. – М., 2005. – 480 с.
8. Прилипко Ю. Методичні рекомендації щодо інтегральної оцінки обсягів тіньової економіки / Ю. Прилипко, Л. Мусіна, Т. Кваша // Економіка України. – 2005. – №6. – С. 37 – 44.
9. Прилипко Ю. Модифікації фінансового методу оцінки тіньової економіки / Ю. Прилипко // Статистика України. – 2009. – №1. – С. 4 – 9.
10. Турчинов О. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження / О. Турчинов. – К.: АртЕк, 1995. – 300 с.

Надійшла до редакції 21.03.14

С. Огребя, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ВНЕДРЕНИЕ ОЦЕНОК ТЕНЕВОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В СИСТЕМУ НАЦИОНАЛЬНЫХ СЧЕТОВ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье исследован исторический аспект внедрения оценок теневого сектора экономики в систему национальных счетов. Осуществлена периодизация этого процесса и определены характерные особенности каждого из его этапов, а также очерчены приоритетные направления развития данного процесса.

Ключевые слова: теньовой сектор экономики, система национальных счетов, ненаблюдаемая экономика, статистическое оценивание.

S. Ogreb, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

IMPLEMENTATION OF SHADOW ECONOMY SECTOR'S ESTIMATIONS IN SYSTEM OF NATIONAL ACCOUNTS: HISTORICAL ASPECT

In the article historical aspect of implementation of shadow economy sector's estimations in System of National Accounts is studied. Periodization of this process is carried out and outstanding characteristics of its stages are defined. Also priority ways of development of this process are identified.

Keywords: shadow sector of economy, System of National Accounts, non-observed economy, statistical assessment.

УДК 662.75.004.12 (045)
JEL R 41

Т. Олешко, д-р техн. наук, проф.,
О. Марусич, асп.
Національний авіаційний університет, Київ

ПОШУК АЛЬТЕРНАТИВНИХ ШЛЯХІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ АВІАКОМПАНІЙ

В статті розглянуто основні шляхи забезпечення економічної стабільності авіакомпаній та мінімізації ризиків, пов'язаних з волатильністю цін на нафту. Досліджено зміни в паливній ефективності літаків.

Ключові слова: паливна ефективність, авіакомпанія, авіаційне паливо, паливні збори, хеджування.

Постановка проблеми. Вклад авіації в суспільство та економіку безперечно значний. Авіаційна галузь сприяє економічному і соціальному прогресу, впливаючи на розвиток туризму, торгівлі та поліпшення якості життя.

Протягом останніх 100 років, з першого польоту Орвілла і Уілбура Райта, авіаційна галузь перетворилась в один із головних секторів світової економіки. Вона стала необхідною умовою розвитку та підтримки культурних і економічних зв'язків між країнами та народами. Повітряний транспорт допомагає людям спілкуватися всередині країни і між країнами, сприяє культурному обміну і забезпечує доступ до міжнародних ринків.

Близько 40 % іноземних туристів подорожує повітряним транспортом, що значною мірою сприяє економічному зростанню країни. Крім того, авіація розглядається як необхідний елемент в управлінні глобалізацією виробництва. Близько 35 % від загального обсягу перевезених товарів припадає на повітряний транспорт. За даними авіаційної промисловості "повітряний транспорт забезпечує 28 мільйонів прямих, непрямих і індукованих робочих місць по всьому світі" [1, с. 5].

Як показують наукові дослідження [1, 2], проблеми в цивільній авіації переважно пов'язані з високими витратами палива, високим рівнем авіаційного шуму, нестачею об'єктів аеропорту та ін. Зменшення запасів паливних ресурсів і зростаючий попит на них ще більше загострюють дану проблему. Для того, щоб задовольнити зростаючий попит на авіаперевезення, економічні та екологічні обмеження, виробники літаків використовують інноваційні концепції для скорочення споживання палива.

Стойка тенденція зростання споживання нафтових палив у світі призвела до значного збільшення темпів витрачання непоновлюваних запасів нафти, які вже в нинішньому столітті, за прогнозами вчених, можуть бути повністю вичерпані у всіх країнах (за винятком Іраку, Ірану і Саудівської Аравії). В зв'язку з цим постає проблема ефективного використання авіаційного палива.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна стабільність авіакомпанії завжди була й залишається пріоритетним завданням економістів-науковців. Проте, зважаючи на циклічність економічної системи, досягти її не так легко, а ще важче втримати.

Термін "стабільність" (лат. *stabilis*) запозичений з природничих наук, де він означає стійкий стан, здатність до тривалого існування, збереження в часі. На практиці точність його визначення досягається завдяки виділенню різних видів стабільності. Ця категорія потребує ретельної градації, оскільки в економічній літературі існує багато думок щодо її застосування. Найбільш повним, на нашу думку, є визначення "економічної стабільності" як стану авіакомпанії, що характеризується наявністю потенціалу внутрішнього розвитку, ресурсною базою, сталим попитом і здатністю забезпечити певний рівень ефективної діяльності і стабільний розвиток на основі ефективної трансформації вхідних ресурсів у вихідні потоки, в умовах мінливого зовнішнього середовища та допустимого рівня ризиків [1].

Дослідженням проблем забезпечення економічної стабільності авіакомпаній України займалися такі відомі українські та російські вчені, як Аксьонов І. М., Андреева М. В., Єлагін В. Т., Загорюлько В. М., Коба В. Г., Котлубай М. І., Кулаєв Ю. Ф., Яценко Л. А. та ін. Вони досліджували економічну стабільність авіакомпаній з позицій підсистем підприємства (фінансова, кадрова, організаційна, технічна, виробнича, управлінська, соціальна) та з позицій елементів взаємодії (ресурсна, ринкова, соціальна, екологічна, внутрішня стійкість).

Найбільша кількість робіт присвячена різним аспектам ресурсної ефективності діяльності авіакомпаній. Питанням паливної ефективності літаків займалися Казанджан П. К., Алексеев Л. П., Говоров А. Н. Вони розглядали дану проблему з точки зору покращення експлуатаційних процедур. Коновалов М. Є., Нечаєв Ю. Н., Павленко В. Ф., Федоров Р. М. займалися дослідженням ефективності реактивних двигунів, а Ван Бо у своїх працях розглядав економічні аспекти процесу взаємодії авіакомпаній з учасниками ринку авіаційного палива. В ряді розвинених країн не припиняються роботи з удосконалення властивостей альтернативних палив, які відносяться до поновлюваних ресурсів, володіють меншою вартістю і кращою екологією.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. У вищезазначених дослідженнях розглядалися економічні, експлуатаційні та технологічні заходи щодо ефективного використання авіапалива. Тепер постає необхідність пошуку альтернативних шляхів забезпечення стабільної діяльності авіакомпанії, мінімізації її ризиків, пов'язаних з волатильністю цін на нафту.

Мета статті – визначення впливу структури парку повітряних суден та їх паливних характеристик на економічні результати діяльності авіакомпанії; дослідження шляхів зменшення залежності авіакомпаній від цін на авіапаливо.

Вклад основного матеріалу дослідження. В умовах постійної мінливості навколишнього середовища, з посиленням конкуренції авіакомпаніям все складніше стає приймати ефективні, економічно обґрунтовані рішення. Одна з причин пов'язана з постійною нестабільністю ринку нафтопродуктів, що проявляється різкими коливаннями цін на авіаційне паливо. Сьогоднішні ціни на авіапаливо стали критичними для ринку авіаперевезень. Високі ціни змушують авіакомпанії скорочувати запаси палива [2].

З огляду на високу волатильність цін на ринку авіапалива авіакомпанії розробляють різноманітні короткострокові та довгострокові стратегії для збереження своєї економічної стабільності. В світовій практиці з основних короткострокових заходів можна виділити використання паливних зборів і застосування все більш складних механізмів хеджування. Довгострокові стратегії спрямовані не тільки на здійснення контролю за витратами палива у відповідь на екологічні директиви, а й на покращення паливної ефективності.